

Szociológiai munkadokume ntumok Linnaeus Egyetem

Gunnar Olofsson

**Az egyetemi szektor bővülése, a
kialakulóban lévő szakmák és az új
szakmai tájkép**

-

Svédország esete

**Publication no (12016)
ISSN 2002-3928**

Linnaeus University

Gunnar Olofsson

Az egyetemi szekuritáté bővülése, a kialakulóban lévő szakmák és az új szakmai tájkép - Svédország esete

A Nemzetközi Szociológiai Egyesület 15. világkonferenciáján, Göteborgban, július 11. és 18. július 30. között, az 52. kutatási bizottság 11. ülészakán, a "Szakmai csoportok szociológiája" című előadás. 2010.

A bemutatás ideje: 2010, 20-22 óra között. 14

Gunnar Olofsson
Társadalomtudományi Iskola
Fórum a szakmák kutatásáért
Linnaeus Egyetem [Svédország]
Gunnar.Olofsson@lnu.se

Absztrakt

Az egyetemi szektor gyors bővülése sok hallgatót irányított olyan tanulmányi programokba, amelyek új típusú munkahelyeken, foglalkozásokban és szakmai csoportokban való elhelyezkedéshez vezettek. Három fő oka van annak, hogy egyre több szakma az egyetemi rendszerben kapja meg képzését.

- (a) A munkaerő képzettségi és kompetenciaszintje emelkedett a gazdaságban bekövetkezett változások és az állam azon döntései következtében, hogy egyre több szakmára és félélszakmára vonatkozóan növeli a formális képzést.
- (b) A felsőoktatásba való növekvő hallgatói beiratkozással összefüggésben az egyetemek, különösen az újabb egyetemek, új tanulmányi programokat építenek ki annak érdekében, hogy a programok tartalmát és profilját a munkaerőpiac egyes szakmai réseihez vagy kategóriáihoz kapcsolják.
- (c) Egyes foglalkozási csoportok és egyesületek úgy igyekeznek növelni társadalmi megbecsülésüket, hogy a szakmai státusz megszerzése érdekében a képzésüket az egyetemeken folyó tanulmányi programokba igyekeznek átvinni.
- (d) A b) és c) kategória együttesen alkotja a *szakmák előtti* kategóriát.

Ez a tanulmány azt állítja, hogy az új szakképzési programok gyorsan növekvő hallgatói létszáma több szempontból is megváltoztatja a felsőoktatási rendszer és a foglalkozási-szakmai kategóriák közötti kapcsolatot. Ezt a "szakmai tájkép" fogalmával teszi, amely a szakmák három hullámát foglalja magában - a klasszikus szakmákat, a félélszakmákat és a most megjelenő "előszakmákat".

-A hagyományos félélszakmák egyre inkább akadémiai orientációjúvá válnak. Képzésüket az absztrakt, tudományos gondolkodás hatja át. Szakmai képzésükből és gyakorlatukból új tudományágak alakultak ki - ápolástudomány, szociális munka, szabadidős tanulmányok stb.

-Számos foglalkozás egyre inkább professzionalizálódik. Az egyetemeken képzik ki őket; a munkahelyek és a foglalkozási rések, ahol dolgozniuk kell, átalakulnak azáltal, hogy tudományos gondolkodási testületekhez kapcsolódnak. Ezeket a szakmákat előszakmákként fogalmazhatjuk meg.

-A preprofessziók magukkal hozzák a tudomány gyümölcseit és tanításait, elméleteket, módszereket az új társadalmi színterekre és munkakörülményekre, átítatva-

a társadalom egyre szélesebb területein a különböző tudományok alkalmazott változataival.

Ma már egy sokkal összetettebb "szakmai tájkép" áll rendelkezésünkre, ahol az egyetemi rendszer és a szakmai-professzionális terület közötti kapcsolatok újrakonfigurálódtak.

Ez a tanulmány szintetikus képet ad ezekről a svédországi fejleményekről, ahol a bővítés és az átalakítás kombinált folyamatai közös és egységes intézményi formában játszódnak le. Más országok részben eltérő pályát követnek, és ezért részben eltérő eredményeket kapnak.

"professzionális tájak".

1. A probléma: Régi és új szakmai csoportok a bővülő egyetemi rendszerben

Valamikor régen a "szakma" kategória egyszerű, de központi fogalom volt a társadalomelméletben (Parsons 1939, 1954). Ez a fogalom rámutatott néhány közös jellemzőre, amelyek korlátozott számú, presztízsértékű foglalkozásra jellemzőek. Ezeket egyetemeken képezték ki, kulcsszerepet játszottak a tudományos gondolkodás és a társadalmi gyakorlat összekapcsolásában, és sajátos szervezeti formák és etikai kódexek jellemezték őket. Az orvosok voltak a *preferált* szakmai csoport, és a szakmák Parsons elméletében a modern társadalom kulcsfontosságú értékrendszereinek hordozói voltak.

Ugyanakkor a brit történészek a brit munkaerőpiacon létező legkülönbözőbb típusú "minősítő egyesületek" megdöbbentő sokaságát sorolták fel (Millerson 1957), amelyek a késő középkortól a 20. század közepéig terjedtek, és a 19. század végén tetőzött a növekedésük.

Az 1960-as évektől kezdve számos fontos tanulmányt tettek közzé. A mi célunk szempontjából Wilensky (1964), Etzioni (1969), Perkin (1969, 1990), Freidson (2001, 1994), Abbott (1988, 1991), Collins (1979), Burrage és Torstendahl (1990, 1991) hozzájárulása volt fontos. Csakúgy, mint az 1990-es évektől kezdődően a professziókkal foglalkozó szakirodalom újjászületése és újrafókuszálása (pl. Powell 1997, Evetts 1999, 2003, 2009, Svensson 2001, 2003). Ha a szerzők első csoportja a szakmák hagyományos értelmezésére összpontosított, akkor a későbbi csoport általi újrafókuszálás olyan tanulmányokhoz vezetett, amelyek konkrét foglalkozási csoportokkal foglalkoznak, gyakran a klasszikus szakmákon kívül.

Napjainkban a szakmák megdöbbentő sokasága létezik, amelyeket maguk és a tudósok is "szakmáknak" tekintenek. A jelentkezők száma egyre nő, ami az egyetemi szintű szakképzésekre való beiratkozás bővülésének következménye. A kritikus pont annak megértése, hogy az egyetemi rendszer bővülése hogyan vezetett a különböző szakmák ~~adatkun~~ képzett szakembereinek növekedéséhez. Meg kell ragadnunk, hogyan alakult át a különböző szakmák közötti kapcsolat a különböző hullámok között az egyetemi diplomások számának bővülése következtében, akik közül sokan az alkalmazott és "szakmai" területeken dolgoznak.

A "szakmák" számának bővülését úgy lehet kezelni, hogy egyszerűen minden újonnan belépő személyt *jóhiszemű* szakmának fogadjunk el, amennyiben megfelelnek legalább néhány, a "szakmát" jellemző kritériumnak, például hároméves egyetemi képzéssel rendelkeznek,

vannak ügyfelek, sportkódexük van.

etika stb. Elég "szakszerűen" viselkedni és cselekedni ahhoz, hogy "szakmaként" fogadják el.

Mi a "szakmai táj" fogalmának bevezetésével (Brante & Olofsson 2010) javasoltunk kiutat ezekből a zavaros definíciós vizekből. (Lásd az alábbi 1. táblázatot). Ez a fogalom alapvető értelemben osztályozó jellegű is. Ez a koncepció egy fogalmi sémaként épül fel, amelyben a szakmák feladatait ellátó területeket és tartományokat kombináljuk a foglalkozások három hullámba - vagy nemzedékbe - sorolt "szakmák" kategorizálásával.

A vízszintes tengelyt a társadalom fő területei alkotják. Elméleti megfontolások és empirikus felosztások keverékével a következő kilenc kulcsfontosságú területet javasoljuk: technológia, gazdaság, társadalmi ellenőrzés, társadalmi újratermelés, oktatás - tudásátadás - esztétika, kommunikáció, akadémia. A tudomány és a kutatás mögöttes területe a kulcs az összes többihez - itt jön létre az új tudás, és itt tanulják meg azt az összes többi szakma. Ez természetesen a területek előzetes listája, amelyet még ki kell dolgozni.

A függőleges tengelyen a foglalkozások három fő kategóriája található, amelyeket bizonyos fokig "szakmai" foglalkozásnak minősítünk, és amelyeket ezért "szakmák" néven kell felfogni.

Az első kategóriába a *klasszikus szakmák* tartoznak (orvosok, ügyvédek, építőmérnökök stb.).

A második kategóriába azok a foglalkozások tartoznak, amelyeket az 1960-as években (Etzioni 1969) *félszakmákként* definiáltak (tanárok, ápolók, szociális munkások stb.).

A harmadik kategóriába azok a szakmák tartoznak, amelyeket most a gyorsan bővülő egyetemeken és egyetemi főiskolákon képeznek az egyetemi alapképzést és a szakképzést ötvöző programokban. Javasoljuk, hogy a "készülő szakmák" e vegyes csoportját *előszakmákként* definiáljuk. Az alábbiakban a két utóbbi kategória pontosabb leírását adjuk meg.

Ez a kombinációs feladat alapvető osztályozási sémát biztosít számunkra az összes főbb szakma és a szakmát kereső foglalkozások közös keretbe rendezéséhez és összekapcsolásához. Ez a mai szakmák tanulmányozásában egy olyan táblázat, amely formailag és vizuálisan hasonlít Dmitrij Mendelejev kémiai elemek periódusos rendszeréhez.

A szakmai tájkép

Szakmák és szakmai területek típusai

Kommunikáció- Esztétika- Technika-gazdaság
szociális- Oktatás-Akadémia
nikációtika- Technológia- Ellenőrzés tionálás

EgészségIntegra-

*Klasszikus
szakmák*

*Félig-
meddig
szakmák*

*Pre-
szakmák*

Tudományos kutatás és oktatás							

Ezt a rendszert a "szakmák területének" pontosabb meghatározásához szükséges első közelítésnek kell tekinteni. Meg kell jegyeznünk, hogy azoknak a területeknek az átfogó koncepciója, ahol a szakmák a feladataikat végzik és a társadalomhoz való hozzájárulásukat meghatározzák, éppen abban áll, hogy *nem* részesíti előnyben a szakmák sajátos jellemzőit (etikai kódex, ügyfelek, függetlenség stb.), amelyek számos más foglalkozással közösek. Ehelyett ez a rendszer abba az irányba mutat, hogy a szakmákat olyan foglalkozási kategóriákként értelmezzük, amelyek a *modern társadalomban felmerülő konkrét feladatok megoldásához szükséges speciális tudás és szakértelem hordozói*, legyen szó akár hídépítésről, a gyerekek olvasni tanításáról, a tőzsde elemzéséről vagy a szegények és nincstelenek tisztességes élethez való segítségéről.

A függőleges tengellyel kapcsolatban az a legfontosabb, hogy komolyan veszi az egész szakmai terület rétegződését. A szakmai kategóriák rétegzett és rétegződő jellegének számos aspektusa van. Mi két aspektusra fókuszálunk. Először is, a különböző foglalkozási csoportok által a társadalomba való gyakorlati beavatkozásuk tudásalapjaként használt tudományalapú tudás fajtáira és fokaira. A második szempont, amire összpontosítunk, a társadalmi munkamegosztásban és a munka technikájában való elhelyezkedés (lásd Rueschemeyer 1986). Mennyire fontos a tudásalapú szerepük és tekintélyük a társadalomban és azokban a szervezetekben, ahol a munkájukat végzik?

A szakmák három rétegét - vagy generációját - a szakmai kategóriákon belüli rétegződés kulcselemeként javasolják. Az egyes foglalkozási csoportok relatív helyzete és elhelyezkedése azonban nem adott egyszer s mindenkorra. A foglalkozások és a szakmák idővel eltérő trajektóriát mutatnak, és valószínűleg különböző pozíciókat foglalnak el a különböző nemzeti konfigurációkban. Egy szemléltető példával élve, a katonák társadalmi helyzete és társadalmi szerepe egyértelműen attól függ, hogy melyik nemzetállamot szolgálják, és hogy ez az állam milyen pozíciót foglal el az adott államrendszerben.¹

2. Három különböző oktatási pálya

Hol képezték ki a három szakmacsoportot? Mi a történelmi háttere azoknak az intézményeknek, ahol a képzésük elkezdődött, és ahol a képzésük folyt?

¹A hadsereg és a tisztikar szerepe és státusza teljesen más Görögországban vagy Törökországban, mint Svédországban, az Egyesült Államokban, mint a kis európai

országokban, az olyan országok között, ahol a határok vitatottak vagy nem.

A klasszikus szakmákat hagyományosan a *klasszikus egyetemek* által közvetített tudásformában képezték ki és áztatták el. Svédországban a három "felsőbb kar" képezte ki a legfontosabb szakmai csoportokat a jogászok (jogászok), az orvosok (orvosok) és a teológusok (papok) terén, míg a negyedik, filozófiai kar végül a professzorok és más egyetemi tanárok és kutatók "kulcsfontosságú szakmáit" (Perkin 1969) hozta létre.

A félszakmák nagy részét kitevő foglalkozások az egyetemeken kívül alakultak ki. Őket speciális iskolákban és intézetekben képezték ki - tanítóképző főiskolákon, szociális munkásképző iskolákban, ápolási iskolákban stb. Az elmúlt 10-30 évben ezeket az intézményeket fokozatosan beolvasztották az intézményileg egységes svéd egyetemi rendszerbe.

A szakmai rétegre törekvő foglalkozások harmadik generációja, a preprofessziók a tömeges felsőoktatás gyors növekedésének következményeként alakultak ki - az egyetemi főiskolákon, az új egyetemeken, de a régebbi egyetemek bővülésének részeként is.

A felsőoktatás nemzeti konfigurációi korántsem azonosak. A legtöbb európai országban a félszakmák kategóriájába tartozó szakmákat általában egyetemen kívüli környezetben képzik és oktatják - szakiskolákban, tanári főiskolákon, a német *Fachhochschulenben*, korábban pedig a brit politechnikumokban. Ez a helyzet a legtöbb nyugat-európai országban, például Németországban és Dániában.

Az intézményi differenciálódás részben eltérő formában jelenik meg az Egyesült Államokban, mivel az amerikai felsőoktatás struktúrája három különálló rendszerre oszlik - a teljes egyetemekre, az 51 állami egyetem rendszerére és a még nagyobb számú közösségi főiskolára.² E három szint között természetesen vannak átfedések az általuk nyújtott programok és kurzusok, az általuk oktatott tárgyak stb. tekintetében. De általában a klasszikus szakmákat a hagyományos egyetemeken belül külön iskolákban képzik (pl. az orvosi és jogi iskolákban), a félszakmákat általában az állami egyetemeken. Az előszakmák főként az állami egyetemeken és - kialakulásuk korai szakaszában - a közösségi főiskolákon belül (pl. a rendőrakadémiákon) jelennek meg. E három állami rendszer részben párhuzamosan működik a magánfőiskolákkal és magánegyetemekkel, amelyek általában a skála magasabb végén helyezkednek el, mint például a keleti parton az Ivy League egyetemek, a Stanford Egyetem, a nyugati parton a California Institute of Technology, valamint a számos szabad művészeti főiskola,

² Lásd pl. Brint OECD 1985,1990.

felkészülés a későbbi szakiskolákba vagy magas rangú magán- vagy állami egyetemekre való bejutásra.

Svédországban a felsőoktatás szerkezete eltérő, különösen intézményi szempontból. Ma a svéd rendszer formálisan egységes struktúrával rendelkezik. Majdnem minden egyetem és egyetemi főiskola ugyanannak a hatóságnak az irányítása alatt áll.³ Ez egy hosszú történelmi folyamat következménye, amelynek során a felsőoktatás minden formáját egy közös intézményi keretbe integrálták.

3. Bipoláris konfiguráció: Klasszikus szakmák kontra félszakmák

A felsőoktatásba való beiratkozás bővülésének első nagy hullámának kezdetén, azaz az 1960-as évek elején és a következő néhány évben Svédországban két különálló felsőoktatási rendszer működött.

3.1 Klasszikus szakmák az egyetemi rendszerben

Az első a meglévő nagy egyetemek (Uppsala, Lund, Stockholm, Göteborg) és két műszaki egyetem (Stockholm és Göteborg) volt.⁴), ahol a klasszikus szakmák oktatása folyt. Ide kell sorolnunk a fontos agrár- és természettudományi alapokon nyugvó iskolákat, amelyek az agronómia (Uppsala), az erdőszelvény (Stockholm), az állatorvoslás (Uppsala), a gyógyszerészet (Uppsala) és végül a fogászat (Stockholm és Malmö) területén képeztek kulcsfontosságú szakmai csoportokat.

Az egyetemek és az összes speciális iskola minden diákját a gimnáziumokból (középsiskolákból) toborozta, és mindegyiknek korlátozott volt a férőhelyeinek száma, így a toborzás korlátozott volt. Mivel a gimnáziumok ebben az időben társadalmilag szelektívek voltak, a diákok többsége közép- és felsőosztálybeli háttérrel rendelkezett. A foglalkozási sors a felső szakmai osztályba vezette őket, a svéd statisztikai hivatal és a svédországi társadalomtudósok által használt svéd társadalmi és foglalkozási osztályozási rendszerben az 1. társadalmi kategóriába ("socialgrupp 1") tartoztak.

Ebben az időben kezdték a társadalom- és természettudományok bizonyos tantárgykombinációit szigorúan strukturált programokba csomagolni, hogy felkészítsenek bizonyos pályákra. A pszichológiai szakemberek képzésének programja

³ Néhány intézményt formálisan független alapítvány irányít és működtet. ⁴ Ez a stockholmi Királyi Műszaki Főiskola és a göteborgi Chalmers Műszaki Egyetem, ahol az építőmérnökök minden fajtáját, valamint építészeket és földmérőket képeztek.

ekkor jött létre a pszichológia, amelynek alapja a pszichológia, de egy év pedagógia és szociológia is része volt. A pszichológus bizonyos értelemben az utolsó kategória volt, amely többé-kevésbé klasszikus szakmává vált, és az egyetemi rendszerben jött létre.

A biztosítási matematikusokat a tudományos tantárgyak meghatározott kombinációjára képezték ki, és programként építették fel. A társadalomtudományi hallgatók nagy csoportját egy olyan programba irányították, amely az adminisztrációs pályára készítette fel őket (közigazgatási szakvizsga). Ez a program a jog és a statisztika egy részét kombinálta a közgazdaságtan és/vagy a politikatudomány nagyobb részeivel, választható szociológia, történelem vagy földrajz tárgyakkal. Az ilyen típusú szakmaorientált programok a svéd egyetemi rendszerben a jövőt jelezték.

3.2 Felsőszakmák képzési intézményei - Az egyetemi rendszeren kívül

Az 1950-es évek végén az összes fontosabb, általában a felsőszakmák kategóriájába tartozónak tekintett szakmát a hivatalos egyetemi rendszeren *kívüli* iskolákban képezték, olyan intézményekben, amelyek nem voltak egyenrangúak az egyetemekkel és a fent említett szakmai intézményekkel.

Ápolók

Az ápolókat külön iskolákban képezték, amelyek szorosan kapcsolódtak a svédországi kórházakhoz és a kórházakat működtető megyékhez. Az ápolók a meglévő ismeretek és eredmények formájában tanultak meg néhány alapvető orvosi tudományt. Kiképezték őket a meglévő technikák és műszerek alkalmazására, és alapvető orvosi ismeretekkel, valamint gyakorlati tudással és tapasztalattal rendelkeztek a betegek ellátásáról. Még nem volt szükséges gimnáziumot végezni ahhoz, hogy az ápolónőképzőbe beléphessen az ember. Az oktatás mindössze két évig tartott, és nagy mennyiségű gyakorlati elemet tartalmazott, beleértve a kórházakban végzett gyakorlati ápolási munkák időszakát is.

Szociális munkások

A szociális munkásokat a szociális munka speciális iskoláiban képezték ki. A képzés olyan tantárgyak kombinációjára épült, mint a pszichológia, a szociológia, a közgazdaságtan, a politikatudomány és a (szociális) jog, valamint a gyakorlati szociális munka gyakorlatias és inkább szakmaorientált része. A tantárgyak első csoportját az adott tudományágakból egyetemi háttérrel rendelkező tanárok oktatták. A képzés szakmai részét, beleértve a program szerves részét képező hosszú gyakorlati időszakokra való felkészítést is, tapasztalt szociális munkások

tanították. A szociális munka iskoláiba érkező hallgatók közül sokan nem gimnáziumi, hanem népfőiskolai végzettséggel rendelkeztek.

(folkhögskolor). A szociális munka iskolái ebben az időszakban a szociális munkás karrierre vagy a helyi hatóságoknál való közigazgatási karrierre készítettek fel.

Tanárok

Ebben az időben a tanárok voltak a legnépesebbek a félhivatásos kategóriák között. Őket a tanítóképző főiskolákon képezték, a szemináriumokból kinőtt intézményekben. Eredetileg ezeket a képzőintézményeket azért hozták létre, hogy az 1842-ben törvénybe iktatott kötelező iskolarendszer (*Volksschule*) állásainak betöltéséhez szükséges tanárok tömegét képezzék. A legfiatalabb korosztály (7-9 évesek) tanítónőit, a valamivel idősebb tanulók (9-13 évesek) férfi és női tanárait három intézménytípusban, a szemináriumokban képezték. A szemináriumokat országszerte - a kisebb megyék közigazgatási központjaiban, a nagyobb megyékben pedig több helyen is - létesítették). A tanárokat konkrét célokkal képezték ki - elvárták tőlük, hogy megtanítsák a tanulóknak az olvasás, írás, számolás alapjait, azaz az alapvető ismeretek reprodukálását, valamint az állampolgárságot és a nemzeti értékeket.

A hangsúly az alapismeretek oktatására való felkészítésen volt a népes rétegek gyermekeinek. A tanári főiskolákra való felvételhez nem volt szükség érettségi bizonyítványra (*baccalaureatus*). Azok, akikből tanárok lettek, nemcsak más iskolai végzettséggel, hanem szerényebb társadalmi háttérrel is rendelkeztek, mint azok, akik az egyetemek hallgatói lettek.

A félszakmák társadalmi sajátosságai

Háttérük, funkciójuk, valamint társadalmi pályafutásuk a munkásságuk során egyértelműen különbözött a klasszikus szakmákat jellemző útvonalaktól.

Ezt a három foglalkozási csoportot, valamint más, félig-meddig szakmának tekintett foglalkozási csoportokat a 2. szocialista kategóriába sorolták (a középosztály alkalmazott része, amely azonos szinten, de némileg eltér a középosztály önfoglalkoztató részétől - földművesek, boltosok, kisvállalkozók, akiket a szociológusok néha a kategóriába sorolnak).

Ebben az időben jelentős különbség volt a gimnáziumok és a szelektív középiskolák tanárai és a kötelező iskolarendszer tanárai között. A gimnáziumok tanárai az egyetemeken végzetek voltak, akik a tanítóképző főiskolákon további képzési időt kaptak, hogy megtanulják, hogyan kell tanítani, kezelni a gyerekeket és a tanárokat.

pils és a tanórák megtervezéséhez. A tanároknak ez a csoportja tipikusabb közép- és felsőosztálybeli háttérrel rendelkezett, a három-négyéves egyetemi alapképzés alakította őket a tantárgyaikban, a házassági életmódjuk stb. Más szakszervezethez tartoztak, mint a pedagógiai főiskolákon képzett tanárok.⁵

Voltak más speciális iskolák is, amelyek speciális foglalkozásokra képeztek.

- gyógytornászok, testnevelő tanárok, iskola-előkészítő iskolák, szabadidős vezetők és pedagógusok, . Az orvosi, ápolói és gondozói területen a fogászati ápolók, szülésznők, röntgenápolók és sok más szakember szakirányú továbbképzése folyt.

4. A mai Svédország - intézményileg egységes, de belsőleg differenciált és rétegzett szakképzés.

Még mindig nagy a különbség a hagyományos, a kutatásra nagy hangsúlyt fektető egyetemek között. A klasszikus szakmákat - orvosok, jogászok, építőmérnökök - ezekben az intézményekben képzik. A teljes egyetemek saját kutatóintézeteket alakíthatnak ki, és új doktori programokat hozhatnak létre a kívánt területeken. A spektrum másik végén a közelmúltban egyetemi főiskolákat hoztunk létre, ahol az alapképzés, valamint a tanárok és ápolók képzése dominál.

Az a két szakmai kategória, amely 50 évvel ezelőtt különböző intézményi háttérrel rendelkezett a képzésükhöz, valamint különböző társadalmi és oktatási háttérrel a hallgatóik számára, továbbá különböző foglalkozási és társadalmi célpontokkal, még mindig léteznek. A mai szakmai tájkép azonban sokkal sokszínűbb és sokrétűbb. Új típusú ismeretek, új típusú foglalkozások jelentek meg, és alakították át a foglalkozási rendszert, valamint a felsőoktatás rendszerét.

4.1. Technológiai és társadalmi változások és a pre-foglalkozások megjelenése

A társadalom teljesen új színterei és a tudás új kontinensei nyíltak meg, amelyek a szaktudás új formáit igénylik. Így megnyílt a terep és a verseny az új szakmai projektekért mind az új, mind a régebbi foglalkozási csoportok számára.

^{5A} svéd iskolarendszer e két különböző társadalmi és pedagógiai gyökere az 1950-es évektől kezdve számos reform tárgyát képezte az iskolarendszerben és a tanárképzésben, és még mindig aktív erő a svéd iskolarendszerben.

Az új típusú egyetemi programok iránti igény az alapképzés szintjén a társadalmi változásokban gyökerezik, olyan változásokban, amelyeket egyrészt a tudományos és technológiai találmányok, másrészt az új társadalmi problémák egyre összetettebb és sokrétűbb jellege hajt.

Egyfelől új technológiák és speciális gondolkodásmódok jelennek meg az orvosi, a természettudományi és a műszaki tudományokban. Ez az informatikusok, rendszerelemzők és webdesignerek robbanásszerű növekedésétől kezdve egészen az orvosbiológiai elemzők új kategóriáinak megjelenéséig tart. Ez a csoport a közelmúltban gyorsan átalakult. A korábbi laboratóriumi asszisztensek átképzéséből alakult ki az új orvosi/természettudományi B.Sc. program, amely az orvosbiológiai analitikusok engedélyezett foglalkozásához vezetett.

Másrészt a társadalmi és szervezeti problémák új formáit találjuk, amelyek a tudás új kombinációit igénylik a hatékony kezeléshez. A multidiszciplináris programok új formái a társadalomtudományok különböző tudományágainak kombinálásával (az integrációs és menekültügyi problémák kezelésére) vagy a természet- és technológia tudományok elemeinek a társadalom- és gazdaságtudományokkal való kombinálásával (a környezeti problémák kezelésére) jöttek létre. Az ilyen típusú új szakembereket úgy képezték ki és oktatták, hogy képesek és kompetensek legyenek komplex problémák kezelésére, ami a különböző tudományok, elméletek és módszerek elsajátítására való alkalmasságukat munkájuk központi jellemzőjévé teszi.

Ez a két nagy erő átalakítja mind a foglalkozási rendszert, mind a társadalmi munkamegosztást. Ugyanakkor ezek az átalakulások jelentős szerepet játszottak a felsőoktatás rendszerének átalakításában is.

Az átalakulás másik, a felsőoktatási rendszerre jelentős hatással bíró ereje az, hogy a társadalom számos kulcsfontosságú szakmájában magasabb szintű általános és specifikus ismeretekre van szükség. Jellemző eset, hogy a svéd kórházakban csökkent az ápolónői asszisztensek száma, miközben az ápolók (regisztrált nővérek) száma nőtt. Ezt úgy kell tekinteni, mint a kórházak vezetése által a személyzet magasabb szintű kompetenciájára és az ápolók szakszervezetének az ápolók nagyobb szerepvállalására irányuló tevékenységének együttes hatását.⁶

⁶ Az ápolók szakszervezete a fehérgallérosok országos szövetségéhez (TCO) tartozik, míg az ápolási asszisztensek a kézimunkások szövetségén belüli önkormányzati

szakszervezethez (LO).

Svédország két legnagyobb alapképzési programja most a mérnöki és üzleti adminisztrációs hallgatókat képző programok, amelyek BA és B.Sc. szinten képzik a hallgatókat. Ha visszamegyünk az időben az 1980-as évekig, a mérnökök vagy az építőmérnökök magas szakmai szintjén voltak, vagy három (vagy négy) gimnáziumi képzésben részesültek. Ezt a fajta oktatási képzést fokozatosan egyetemi programokra fejlesztették. Ma ez a fajta, a korábnál hosszabb képzési idővel rendelkező mérnökök képzésére szolgáló program a hallgatók számát tekintve az egyik legnagyobb létszámúvá vált a mai svéd felsőoktatásban. Ezek a mérnökök a magánszektor felé tartanak, és számos gyártó- és építőipari cég műszaki kompetenciájának szintjét emelik.

Ugyanakkor drámaian megnőtt a hallgatók száma az üzleti adminisztráció, a marketing stb. területén. Korábban számos vállalatnál és közigazgatási szervnél a gazdasági ügyekben a kompetenciák tekintetében foglalkozási bifurkáció volt tapasztalható. Egyfelől a legfontosabb üzleti iskolákból korlátozott számú MBA diplomával rendelkeztek, míg másfelől a rutinszerű adminisztratív és számviteli pozíciók tömegét olyan személyek töltötték be, akik középiskolai (gimnáziumi) tanulmányaik során üzleti adminisztrációra és számviteli eljárásokra szakosodtak. Az elmúlt huszonöt évben Svédországban az egyetemi főiskolák bővülésével párhuzamosan megsokszorozódott az üzleti adminisztrációs programok száma.

5. Új szakmai csoportok - a preprofessziók - megjelenése

A mai svéd szakmai tájkép teljes komplexitásának bemutatása érdekében a fent említett harmadik hullámmal, generációval és szakmai csoportkategóriával, a pre-foglalkozásokkal kezdjük.

A "szakma előtti" kategóriát gyűjtő kategóriaként használjuk számos olyan foglalkozásra, amelyek jelenleg valamilyen professzionalizációs projektben vesznek részt. Legalább négy különböző kiindulópontjuk van.

A szakmai státuszra való törekvés mozgatórugói a következők

1. A már létező szakmacsoportok szakmai jellegüket és státuszukat szeretnék erősíteni azzal, hogy tagjaik oktatását egyetemi keretek közé helyezik át.
2. Azok a foglalkozási csoportok, amelyeket már az egyetemi vagy főiskolai rendszerben képeznek, az alapképzéshez való felzárkóztatásra törekszenek.

hároméves képzési szint, amely elegendő az alapvizsgára való felkészüléshez az BA vagy a B.Sc. szinten.

3. A kezdeményezés származhat az államon belülről, például magából az állami ügynökségből. A rendőrakadémia akadémiai korszerűsítésére való törekvés tipikus eset, ahol a rendőrség egyes kulcsszereplői akarták a korszerűsítést, míg mások, köztük az igazságügyi miniszter nem. Más esetekben konszenzus alakult ki az érintett vezető állami szervek között, amelyek támogatták és véghezvitték a képesítések szintjének emelését bizonyos orvosi, szociális vagy gondozási ágazatokban betöltött munkakörökben.
4. A szakképzési programhoz kapcsolódó tanárok csoportja szintén kulcsfontosságú szereplő lehet. Az oktatás korszerűsítése a tanulmányi évek meghosszabbításával, a szakképzés magasabb tudományos színvonalának követelésével stb. a tanárok kollektív érdeke lehet azáltal, hogy az akadémikusabb alapokon nyugvó oktatás iránti igény előfeltétele annak, hogy forrásokat követeljenek a (saját) kutatásaikhoz ezen a területen.

Ha megvizsgálunk egy konkrét professzionalizációs projektet, azt fogjuk tapasztalni, hogy egynél több szereplőnek kell részt vennie egy ilyen projekt sikerében. És néha kudarcot vallanak. A fenti lista hasznos a kezdeményezés kontextusának (pontjának) lokalizálásához. Az alábbiakban néhány esetet mutatunk be, hogy példákat adjunk a szakmát megelőző szakma kialakulásának két/három fő útvonalára.

Ezt a reformok összefüggésében kell vizsgálni, amelyek az 1970-es évek végétől napjainkig tartó időszakban az összes tudományos program alapvető minimális struktúráját hasonlóvá tették formátumukban és felépítésükben. Itt két formai szempont van, amelyek meghatározták a kritériumokat és strukturálták az akadémiára újonnan belépők törekvéseinek szintjét.

- A) Az egyes programoknak legalább hároméves nappali tagozatos tanulmányokat kell folytatniuk.
- B) Minden szakmai irányultságú programnak meg kell felelnie a svédországi hároméves egyetemi programok egységes szerkezetének, azaz kell lennie egy fő tantárgynak, amely másfél éves tanulmányokat foglal magában, és amelynek kulcsfontosságú eleme egy legalább tízhetes vizsga, ahol a hallgatótól elvárják, hogy teljesítse a tudományos vezetés és a kutatási technikák, elmélet vagy módszertan elsajátításának néhány alapvető követelményét.

Ez a két követelmény alkotja a további tanulmányok megkezdéséhez szükséges *formai* követelményeket, és ez eddig a következő minimális követelményeket tartalmazta⁷ a szóban forgó témában a doktori képzésre való jelentkezéshez szükséges minimumkövetelményeket.

6. Minden szakma egyenlő? A szakmai csoportok közötti rétegződés elvéről

A szakmák számos kutatója azt hangsúlyozza, hogy mi a közös abban a sok különböző foglalkozásban, amelyeket ma a "szakmai csoportok" fogalma alá sorolnak. Azáltal, hogy olyan formális szempontokat is figyelembe vesznek, mint a hároméves egyetemi szintű képzés, a foglalkozási szervezet, az etikai kódex követése, az ügyfelekkel való foglalkozás, a gyakorlati problémák megoldására való orientáltság a rendszerezett tudás felhasználásával, egyre több foglalkozást definiálnak "szakmaként". Jó okai vannak annak, hogy a szakmák vagy inkább a szakmai cselekvésmódok és -típusok meghatározásának ilyen pragmatikus megközelítését alkalmazzuk. De meddig terjedjen ez a pragmatizmus? Számos foglalkozási csoport szeretné, ha a szakma státuszát akkor ismernék el, ha munkájuk, oktatásuk és magatartásuk a fent említett tulajdonságok némelyikét elnyerte volna.

Az egyik válasz erre a helyzetre az, hogy komolyan vesszük Freidson retorikai trükkjét (Freidson 2001:xx) - hadd vegye komolyan az, aki foglalkozásának a szakma nevét akarja adni. A másik az, hogy szigorúbb kritériumokat alkalmazunk néhány definíciós szempontot illetően annak érdekében, hogy egy bizonyos foglalkozást "szakmának" nevezhessünk. Ez felveti azt a kérdést, hogy a "szakma" vagy "szakmaiság" jellemzőjeként felállított számos kritérium közül melyeket tekinthetjük szükségesnek és alapvetőnek, és nem csupán e fogalmak kiegészítő vagy erősítő szempontjainak.

Történelmileg a szakmákat egyértelműen úgy fogták fel, mint a társadalom *elit csoportját*, amelynek társadalmi rangját és társadalmi szerepét a *hosszú egyetemi képzés* és az *egyedülálló és nagyra értékelt szaktudásuk* határozta meg, amely a szisztematikus gondolkodás kulcsfontosságú formáinak elsajátításában gyökerezik.

- a teológia, a jogtudomány és a tudomány, hogy csak hármat említsek közülük. Az 1950-es évektől az 1970-es évekig a szociológusok azzal a problémával küszködtek, hogy hogyan kezeljék analitikusan azokat a foglalkozási csoportokat, amelyek a klasszikus szakmák néhány tulajdonságában osztoztak, vagy kisebb mértékben rendelkeztek velük. Harold Wilensky

⁷ A szakmai diplomákhoz vezető, bevett egyetemi programok közül sok valójában hosszabb. Ezek 3,5 évtől akár hat évig is eltarthatnak. A B.A./B.Sc. szintről egyre gyakrabban kell egy vagy két évig a köztes mesterszinten keresztül eljutni a kutatói diplomához.

látta az amerikai egyetemi rendszer bővülését és a sok szakmában az oktatási szint emelkedését, és feltette a kérdést, hogy vajon "mindenki professzionalizálódása" felé haladunk-e (Wilensky 1964). Egy nagy hatású, Amitai Etzioni által szerkesztett cikkgyűjteményben a "félszakmák" fogalmát indították el, mint a klasszikus szakmák foglalkozási csoportjai és a tanárok, ápolók, szociális munkások stb. egyre bővülő, egyre magasabb képzettségű csoportjai közötti különbségek kezelésének módját. (Etzioni 1969).

A "félszakma" fogalma egyre nagyobb ellenállásba ütközött. Nem elsősorban azért, mert analitikailag kétes vagy problematikus, hanem erkölcsi vagy identitásbeli okokból. Nem ugyanolyan jó és értékes a mi szakmánk, mint a tiétek? A "Ki akar félszakmás lenni?" kérdést tették fel. A koncepció nőellenes elfogultságát hangsúlyozták. Ez érthető reakció volt, hiszen a félszakmák kategóriájába tartozó kulcsfoglalkozások többségét nők uralták (Witz 1992).

De nem minden fajta és fajta szakma egyenlő. A társadalom egyes társadalmi területein belül belsőleg rétegződnek, ugyanakkor együttműködnek és kiegészítik egymást feladataik megoldása során. Az orvosok az ápolókkal, szülésznőkkel, gyógytornászokkal és még sok más foglalkozással kapcsolatban végzik munkájukat - együttműködésben, de hatalmi konfliktusokkal és elhatárolódási harcokkal is. A szakmai csoportok a hatalomért és a befolyásért is versengenek a szakterületi határokon túl. A társadalmi ellenőrzés területén dolgozó szakemberek összetett kapcsolatban állnak a társadalmi integráció, az oktatás stb. területén dolgozókkal. Hogyan érthetjük meg az ilyen konfliktusok kimenetelét? A szakmai együttműködés, valamint a konfliktusok, a dominancia és az alárendeltség elemzéséhez a "szakmák" differenciált fogalmára van szükségünk, amely lehetővé teszi ezt az elemzési feladatot. A "szakmai táj" fogalma hasznos ebben a törekvésben, mivel a "vertikális" (az egyes szakmai területeken belül), valamint a horizontális (és transzverzális) - azaz a szakterületi határokon átnyúló - fogalmakból kiindulva mindenre kiterjed.

A szakmák típusainak és szintjeinek ilyen differenciált koncepciójához vezető út a Howsam által összeállított, a szakmákat jellemző és megkülönböztető dimenziók tömör felsorolásából indulhat ki (Howsam 1976).

Ő és szerzőtársai a tanári hivatásról és annak hivatásként való megítéléséről értekeztek. Etzioni és szerzőtársai munkájára építve (Etzioni 1969) a következő tizenkét dimenzióból álló hasznos listát állította össze. Ezeket a dimenziókat azért választotta ki, hogy a félszakmákat összehasonlítsa a klasszikus szakmákkal. A definíciós attribútumok e csoportjának lényege, hogy olyan egyértelműen rétegzési

szempontokat vesznek figyelembe. Mindezen dimenziókban a foglalkozásoknak lehet több vagy kevesebb, lehet több vagy kevesebb, lehet több vagy kevesebb, lehet több vagy kevesebb stb. Ezért kiindulópontként használhatjuk ezt a

a szakma egészen belüli rétegződés általánosabb tárgyalása

6.1. Howsam listája a szakmák és a félszakmák tulajdonságairól

Howsam szerint a **félszakma**, szemben a klasszikus (Howsam szerint "valódi") szakmával, olyan típusú munkát végez, amely bizonyos szempontból hasonlít a közismert szakmai munkának tekintett munkákhoz. Azonban még mindig sok fontos szempontból különböznek egymástól. A félszakmák a klasszikus szakmákkal összehasonlítva Howsam szerint a következő jellemzőkkel rendelkeznek.

Táblázat A 2.félszakmák Howsam szerint:

1. alacsonyabb foglalkozási státuszúak	7. jobban ki vannak téve az adminisztratív és felügyeleti felügyeletnek és ellenőrzésnek
2. Rövidebb képzési időszakok	8. Kevésbé önállóak a szakmai döntéshozatalban, és inkább a felettesüknek, mint a szakmának tartoznak felelősséggel.
3. hiányzik annak társadalmi elfogadása, hogy szolgáltatásuk jellege vagy szakértelmük szintje indokolná a klasszikus ("igazi") szakmáknak biztosított autonóm döntéshozatali jogköröket.	9. olyan személyek irányítják, akik maguk is erre a félhivatásra készültek fel, és ebben a félhivatásban szolgáltak.
4. Kevésbé specializált és kevésbé fejlett tudásanyaggal rendelkeznek.	

Talán a szakmai csoportok közötti különbségeket egy-egy rétegzett rendszer. Néhány kulcsfontosságú elem vagy a

Howam tizenkét attribútuma tartalmazza azokat a kulcselemeket, amelyek a klasszikus (vagy "igazi") szakmák és a félszakmák közötti különbséget okozzák, míg más szempontok ezekből az alapvető különbségekből következnek.

- (1) A legfontosabb megkülönböztető szempontok a 4. és az 5. szám - vagyis a *tudásuk és szakértelmük tudományos, vagy legalábbis rendszerszerű alapja*. A tudásalapnak elméleti, szisztematikus és az adott problémákra alkalmazhatónak kell lennie ahhoz, hogy egy foglalkozási csoport elérje a teljes szakmai rangot.
- (2) Az egyik dimenzió az (1) pontban említett típusú tudás és szakértelem megszerzésének *gyakorlati előfeltételének tekinthető*. Ez a tanulmányi és képzési idő hossza. Az oktatásban ez azt jelenti, hogy nagyobb hangsúlyt kap a 4. dimenzió, azaz az elmélet és a módszer.
- (3) A racionalista megközelítésben az 1. és 3. dimenziót a tudományos alap, annak jellege, valamint magyarázó ereje és problémamegoldó potenciálja következményeként kell értelmezni. Szerepük azonban ennél összetettebb. Ennek vagy annak a foglalkozási csoportnak a hagyományos és történelmileg adott társadalmi helyzete igenis befolyásolja a szóban forgó foglalkozási csoportok episztemikus alapjának hitelességét. A társadalmilag elismert hitelesség - gondoljunk csak a teológiára - egy példa erre. A társadalom ezoterikus és rendszer- tematikus szabályalkotó kódjainak - legyen szó jogtudományról vagy számítási elvekről - ügyes elsajátítása vitathatatlan és elismert helyzetbe emelhet egy adott csoportot és annak mono- lizált tudásbázisát.
- (4) Mi a helyzet a női dominancia szerepével (nem 10? Ha ez problémás tényező lenne a nők által dominált foglalkozások és szakmák által végzett tudás és munka társadalmi megbecsülése és elismerése szempontjából, akkor ezt ebben az esetben a státuszkongruencia eseteként kellene értelmezni. Ha a nők a társadalomban a férfiakkal szemben alárendeltek, akkor a nők által dominált foglalkozások és azok ismeretelméleti alapjai alacsonyabb státuszt kaphatnak, mint a férfiak által dominált, más ismeretelméleti alapokkal rendelkező foglalkozások. (Tilly 1998) Azt, hogy ez a mechanizmus mennyire működik (még), az orvosi szakma jövője fogja tesztelni, amely Svédországban mostanában gyorsan dominál a női pályakezdők és a végzetek között. Nem tagadom, hogy ez a dimenzió ok-okozati szerepet játszik a különböző szakmai csoportok és episztemikus alapjaik és tudásrendszereik hitelességének és társadalmi elfogadottságának differenciálásában. Ez a dimenzió azonban legalább részben a férfiak és nők közötti, történelmileg gyökerező társadalmi munkamegosztás következményének tekinthető, és nem a szóban forgó szakmai csoportnak sajátja.
- (5) Számos más dimenzió és attribútum egyértelműen a legfontosabb ok-okozati megkülönböztető szempontok sorozata. Ezek közé tartozik a 87., és valószínűleg a 8. és valószínűleg a 6.

- (6) A (6) szám fontos szempont, de nem csak a félprofi szakmák esetében releváns. A különböző foglalkoztatási rendszerek közötti dimenzió - pl. magán- és állami szektor, nagy és kis szervezetek, alkalmazott vagy önálló vállalkozó, nemzetközi és nemzeti szinten végzett munka stb. fontos rétegző dimenzió a szakmai csoportok minden típusa esetében.

A teljes jogú szakmák és a félszakmák közötti különbség értelmezéséből következtethetünk arra, hogy mennyire fontos a szakmai csoportok belső rétegződése. A fő különbség a teljes szakmák és a félszakmák között, a kulcstényező, a tudományos és kognitív alapok fontossága a szakmai csoportok hatalma és társadalmi rangja szempontjából.

Azzal, hogy minden dimenziót változóként és nem vagy-vagy kategóriaként értelmez, Howsam vitája nem korlátozódik az "igazi" szakmák és a félszakmák közötti viszony megvitatására. Dimenzióit felhasználhatjuk a szakmai táj egészének kulcsfontosságú megkülönböztető dimenzióinak konceptualizálására, a szakmai csoportok rétegzett rendszerének tekintve.

7. A szakmai tájkép mint a szakmai csoportok átfogó osztályozása

A szakmák három generációjának gondolatát használtuk fel arra, hogy értelmet adjunk a szakmai csoportok bővülő területének. Ezt a három típust - a klasszikus szakmákat, a félszakmákat és a most megjelenő előszakmákat - történelmi sorrendben való megjelenésükből konstruáltuk. Mint fentebb bemutattuk, az egyes kategóriákon belül a szakmáknak más fontos jellemzői is közösek, mint például az egyetemi rendszerhez való viszonyuk és episztémikus alapjuk, társadalmi helyzetük stb.

Egy adott foglalkozás társadalmi helyzete azonban idővel változhat és változik is.

Ez lehet a társadalomban bekövetkezett változások hatása - például a vallás szerepének csökkenése számos európai országban, valamint a teológián képzett kategóriák pozíciójának, befolyásának és hitelességének csökkenése.

Másrészt, a jogászok szerepe Svédországban egyre fontosabbá vált, miután Svédország belépett az európai unióba, annak összetettebb és társadalmilag fontosabb jogszabályi formáival, így a jogi egyetemeken való tanulmányok vonzóbb (és jövedelmezőbb) lehetőséggé váltak.

Az egyetemek és az egyetemi főiskolák BA/BSc. típusú képzésének hároméves alapprogramjába való bekapcsolódásuk után az egyes foglalkozási csoportok általános és hosszabb képzésének hatásai növelik tudásukat és szakértelmüket, és szakmájuk szakmai szintre emeléséhez vezetnek. Az ápolók, a foglalkozásterapeuták és az újonnan engedélyezett biogyógyászati elemzői szakma példái azoknak a szakmáknak, amelyek - a szakmai státusz szempontjából - profitáltak a hosszabb és akadémiásabb képzési időszakból. Itt számos olyan foglalkozást figyelhetünk meg, amelyek ma már a régi félszakmákhoz hasonló társadalmi és ismeretelméleti pozíciókkal rendelkeznek - és néha még magasabb szintekre törekszenek (például kutatási fokozatot szereznek saját szakterületükön - például a laboratóriumi orvoslásban/tudományokban, hogy csak egy példát említsünk...).

A megnövekedett általános iskolázottsági szint és az akadémiai végzettséggel rendelkezők növekvő aránya problémás hatással volt egyes foglalkozási csoportok társadalmi helyzetére és befolyására. Érdekes eset a tanárok társadalmi szerepe. Ma egyre több olyan gyermekkel találkozunk az osztályaikban, akiknek a szülei magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint ők maguk. A pedagógus szakmák tudásbeli tekintélye relatíve csökken, ami az akadémiai végzettségűek növekvő számának hatására a társadalomban. A változó felvételi szokásokkal, valamint a megreformált tanárképzéssel együtt ez a kategória társadalmi pozíciójának csökkenéséhez vezetett, nem csak a csökkenő relatív fizetések tekintetében.

Az egyre növekvő számú, a munkamegosztáson belüli speciális foglalkozási réseket megcélzó, szakképzésre specializálódott tanulmányi programok a felsőoktatás bővülésének egyik fő tényezője, mind Svédországban, mind máshol. A képzési idő egyidejű meghosszabbodása ÉS a programokban a specifikus tudáselemek pontosabb megcélzása ellentmondásos fejleményekhez vezetett a szakmákat megelőző szakmákon belül.

7.1. Csak egyszerű munkamegosztás VAGY verseny a feladatokért és hatásköri konfliktusokért?

Számos szakma *előszakmává* vált a több egyetemi képzés és a hosszabb oktatási időszak eredményeként. Ez a folyamat jelenleg is tart, és a szakmák harmadik kategóriája, az előfoglalkozások száma és jelentősége valószínűleg növekedni fog.

Ugyanezek a folyamatok - a több egyetemi képzés és a hosszabb oktatási időszak - a hagyományos felszakmákat is érintették. Az *ápolók* képzése átalakult, és sokkal akadémikusabbá és tudományosabbá vált. Az ápolástudomány gyorsan vált az ápolók képzésének kulcsfontosságú tudományágává, és kutatási területként is gyorsan növekedett, olyan tudományággá, amelynek számos professzora és kutatóegysége van a svéd egyetemeken és főiskolákon. Az ápolók ezáltal bizonyos szempontból közelebb kerülnek a klasszikus szakmákhoz. De még mindig alárendelt helyzetben vannak mind a társadalmi, mind a technikai munkamegosztásban.⁸ A második hegedűs szerepét töltik be.

A fogászati ellátásban megtaláljuk a klasszikus fogorvosi szakmát, de olyan foglalkozásokat is, amelyek vagy a fogorvos és a klinika kiszolgáló személyzete (fogászati asszisztens-ápoló), vagy a fogtechnika (fogtechnikusok) és a foghigiénia (dentálhigiénikusok) területén dolgozó szakemberek. Ez utóbbi csoportot, amelyben egyértelműen a nők dominálnak, jelenleg a fogorvosiiskolák mellett számos egyetemi főiskolán kétéves képzésben képzik. Érdekes módon a felsőoktatásért felelős nemzeti hatóság (UHÄ) azt javasolta, hogy ezt a képzést háromévesre kellene meghosszabbítani, és ezáltal akadémikusabbá kellene tenni. A javaslatot az oktatási miniszter a közelmúltban elutasította. De most már több doktori fokozattal rendelkező tanár van ebben a programban. A közeljövőben a dentálhigiénikusok valószínűleg úgy lépnek be az előszakmákba, hogy a képzésüket három évre hosszabbítják meg.

A dentálhigiénikusok nem csak a fogorvosok által rájuk bízott feladatokat látják el. Önálló szerepet töltenek be a közegészségügy területén, és olyan feladatokat is átvettek, amelyeket a fogorvosok is el tudnak látni, mint például a fogkő és a parodontoklasia (fogvesztés) korai szakaszának kezelése. Ezen a területen a fogorvosok szemében úgy látják, hogy feszegetik a technikai munkamegosztás határait, és átvesznek néhány olyan feladatot, amelyet a fogorvosok saját munkájuk részeként szeretnének megtartani. A fogorvosoknál olcsóbb kezelést tudnak és kínálnak is. És ezért van egy konfliktusövezet és a szakmai joggyakorlat a tét.

Speciálisabb szakmai programok

Az új, specifikus programok sajátos jellegüknél fogva megcélozhatnak bizonyos munkaköröket, amelyeket korábban egy általánosabb szakképzési programban végzettenek töltöttek be. Svédországban a közelmúltban például a kriminológiát mint meghatározó tantárgyat tartalmazó programok elterjedése volt a példa. Ezeket a programokat ma már számos svédországi egyetem kínálja. Ezek a programok a következő célcsoportokat célozzák meg

⁸ Lásd Rueschemeyer e fogalompár megvitatását1986.

a büntető igazságszolgáltatás területén, a börtönökben, a volt fogvatartottak rehabilitációjában stb. betöltött állások, amelyeket korábban szociális munkások töltöttek be.

Ugyanez a differenciálódás és verseny elve a média és a tájékoztatás területén is megfigyelhető. A szervezeti kommunikáció területén - a vállalaton vagy a közigazgatáson belül - és kívül, a potenciális és tényleges ügyfelek és vásárlók, valamint a lakosság, de a politikai és közigazgatási szintér kulcsfontosságú döntéshozói felé is igény mutatkozik speciális oktatási programokra. A nagyobb cégeknél és a közsféra szervezeti egységeinél egész új "információs" részlegeket hoztak létre. Ezeket általában a médiaképzésben végzetek töltik be, de ez a terület egyre inkább különböző képzésekre specializálódik, egyre inkább szakosodva és differenciálódva az általános média- és kommunikációs programok, az újságírás, valamint a tájékoztatás területén. Most *egy új információs szakma kialakulásának* lehetünk tanúi. Az információs részlegeket már nem nyugdíjas újságírók, hanem egyre inkább információs szakemberek vezetik. Ez a csoport most saját szakmai szövetséget épít ki.

8. Néhány záró megjegyzés

8.1 Komplex problémák - multidiszciplináris programok

Számos új oktatási program, valamint számos új kutatási terület indult el az újfajta társadalmi, gazdasági és környezeti problémákra - éghajlatváltozás, szén-dioxid, új közlekedési formák, de a menekültek bevándorlása, az integráció, a multikulturalizmus körüli viták stb. problémáira adott válaszként. Ezek az oktatási programok gyakran multidiszciplináris programokként épülnek fel, számos tudományágat ötvözve. Ebben az értelemben hasonlítanak a klasszikus szakképzési programok alapelveihez, amelyek számos különböző és speciális tudományágból származó sok kis modulra épültek - az orvosi iskolák jó példák erre, akárcsak az építőmérnöki programok.

Két, egymástól részben független, részben szorosan összefüggő struktúra határozza meg együttesen az új szakmai tájkép kialakulásának lehetőségeit: a felsőoktatási rendszer, annak intézményi és szervezeti elvei és finanszírozási módja, valamint a foglalkozási szigor és a kompetencia és szakértelem új formái iránti igény - vagy legalábbis nyitottság -.

A felsőoktatási ágazat és annak dinamikája fontos értelemben hasonlít a kitermelési ágazathoz - minden egyetem és még alacsonyabb szinten a tanszékek és iskolák új területeket keresnek, amelyeket felfedezhetnek és kihasználhatnak - megtalálva és kidolgozva egy szakmai rést, olyan speciális oktatási programot tervezve, amely a végzeteket olyan képzettségekkel ruházza fel, amelyekre már van kereslet - vagy amelyek olyan illeszkedéssel rendelkeznek, amelyet később többé-kevésbé magától értetődőnek fognak elismerni. A svéd HRM-programot az 1980-as évek elején építették ki, több egyetem együttműködésével. Számos egyetemen és egyetemi főiskolán oktatták és oktatják ma is. Ma már "természetes" háttérnek tekintik a személyzeti igazgatás területén állást kereső diplomások számára. Ez ma már egy bevett előszakma, amely a még magasabb fokú professzionalizálódás folyamatában van. A "munka-élettudomány" ma már egy bevett újrakereső tantárgy, amely számos egyetemen saját doktori programmal rendelkezik.

8.2. A nem hagyományos egyetemek előnye

Az egyetemi főiskolák, valamint a kisebb, új egyetemek gyorsabban tudnak mozogni ezen a terepen, mint a régi, bevett egyetemek - ez megkönnyíti számukra, hogy felismerjék és becsatornázzák a képzésüket korszerűsíteni kívánó, bevett szakmacsoportok ambícióit.

Ez érvényes a szakmák specializálódásának megjelenésére is, amely korábban úgy vélték, hogy a szakképzés és az akadémiai szakképzés keretein belül vagy azok peremén maradnak. A szabadidő és a sport, beleértve az edzői és sportmenedzseri, az etnikai és bevándorlási, a kriminológiai, ifjúsági kultúra, a gyermekkultúra tanulmányok, a kulturális adminisztráció, a popkultúra stb. területekre való összpontosítás számos új és gyorsan növekvő oktatási programot hozott létre. Ez a társadalomtudományokon és a bölcsészettudományokon belül párhuzamba állítható a technológiai és orvosi kompetenciák még mindig mozgásban lévő szélsőséges specializációjával. Egyre több speciális szakértő állítja magáról, hogy rendelkezik az adott problémák kezeléséhez szükséges ismeretekkel.

8.3. A szakmai környezet dinamikája

a) A szakmai tájkép fogalmának fontos aspektusa, hogy segít megfigyelni, elemezni és megérteni a foglalkozási és szakmai pályák jelentőségét, ahol a szakmák felfelé vagy lefelé mozognak annak dimenziói mentén, hogy mit jelent szakmának lenni.

b) Vannak bővülő vagy szűkülő foglalkozások, régi és új technikák és működési módok, a vállalatok, kórházak és közigazgatási szervek

hatalmi státuszába való beilleszkedés változó módjai.

3. táblázat. A szakmai képzés megoszlása a svéd egyetemi rendszerben

Szakma jellege	Egyetem típusa		
	Hagyomány vöS egyetemek	Új egyetemek	Legutóbbi egyetemi főiskolák
Klasszikus professzorok	Majdnem minden	Néhány ⁹	Nincs
Félszakmák	Több	Sok	Néhány
Szakmák előtti szakmák	Nagyon kevés	Több	Sok

A szakképzésnek ez a struktúrája más országokban is megtalálható, bár a felsőoktatáson belül a különböző típusú intézmények közötti intézményi határvonalak másképp húzódnak.

⁹ Elsősorban a PhD-hallgatók képzése.

4. táblázat. A svéd felsőoktatási rendszeren belüli három fő intézménytípus jellemzői

Egyetem típusa

Kutatás és tanári vélemény... tence	Hagyomány vös egyetemek	Új egyetemek	Legutóbbi egyetemi főiskolák
Újrakeresés/okta tas aránya	Nagyon magas	Közepes és alacsony	Nagyon alacsony
Tanárok egy Ph.D. fokozat	Magas	Közepes	Alacsony
A tanárok is... kutatás	Sok	Egy szám	Kevés

5. táblázat. A háromféle svéd egyetem és egyetemi kollégium társadalmi jellemzői

Egyetem típusa

Társadalmi hatter és társadalmi célpont	Hagyomány vös egyetemek	Új egyetemek	Legutóbbi egyetemi főiskolák
A munkásosztály aránya /alsó középosztály háttér	Alacsony	Közepes és magas között	Elég magas
Úti cél: Felső, középosztály és szakmai körök osztály	Sok	Néhány	Nagyon kevés
Úti cél: Alsó középosztály pozíció	Néhány	A legtöbb	Majdnem minden

Hivatkozások

Abbott, A. (1988). *A szakmák rendszere*. Chicago: University of Chicago Press.

Abbott, A. (2005). Összekapcsolt ökológiák: Államok és egyetemek mint a szakmák környezete. *Szociológiai elmélet*, 23 (3).

Bourdieu, P. (1988). *Homo Academicus*. Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (1989). *Megkülönböztetés. Az ízlés megítélésének társadalomkritikája*. London: London: Routledge.

Bourdieu, P. (1996). *Az állami nemesség. Elitiskolák a hatalom mezején*. Stanford: Stanford University Press.

Brante, T. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. In *Vetenskap för professioner* (pp. 15-34): Höskolan i Borås.

Brante, T. (2010a). Szakmai területek és igazságrendszerek. *Comparative Sociology*.

Brante, T. (2010b). Állami szakmák és a kontinentális szakmák történelmi elindulása: Svédország esete. In J. Evetts & L. Svensson (szerk.), *A szakmák szociológiája. Kontinentális és angolszász hagyományok* Göteborg: Daidalos International Press.

Brante, T., & Olofsson, G. (2010). "A szakmai tájkép". *Hamarosan*.

Brint, S. (1994). *A szakértők korában. A szakemberek változó szerepe a politikában és a közéletben*. Princeton: Princeton University Press.

Brint, S. (2001) "Szakemberek és a tudásalapú gazdaság. *Current Sociology*, Vol. 49.

Burrage, M., & Torstendahl, R. (szerk.). (1990). *Szakmák az elméletben és a történelemben*. London: Sage.

Collins, R. (1979). *A hitelesítő társadalom*. New York: Academic Press.

- Davies, C. (1996). A szakmák szociológiája és a nemek szakmája. *Sociology*, 30(4), 661-678.
- Etzioni, A. (1969). *The semi-professions and their organization: teachers- ers, nurses, social workers* (The Free Press: New York).
- Evetts, J. (2003). A professzionizmus szociológiai elemzése: Foglalkozási változások a modern világban. *International Sociology*, 18 (2), 395-415.
- Evetts, J. (1998) "Szakmaiság a nemzetállamon túl: a szakmai szabályozás nemzetközi rendszerei Európában". *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol 18 (11/12).
- Evetts, J., & Svensson, L. (2008). Szakmai munka Európában. *European Societies*, 10(4), 525-544.
- Fourcade, M. (2006). Egy globális szakma felépítése: A közgazdaságtan transznacionalizálódása. *American Journal of Sociology*, 112 (1), 145-194.
- Fournier, V. (1999). A "szakmaisághoz" mint fegyelmi mechanizmushoz való folyamódás. *The Sociological Review*, 47(2), 280-307.
- Freidson, E. (1999). A professzionizmus elmélete: Method and Substance. *International Review of Sociology*, 9 (1), 117.
- Freidson, E. (2001). *Szakmaiság. A harmadik logika*. Cambridge: Polity Press.
- Millerson, G. (1964). *A minősítő társulás*. London: London: Routledge & Kegan Paul.
- Molander, A- & Terum, L (szerk.) (2008) , *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- OECD (1990) *Reviews of national policies for education. Felsőoktatás Kaliforniában*, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, Párizs, 1990.
- Olofsson, G. (2008). Mindenkinek saját szakmája?, *A Nemzetközi Szociológiai Társaság (ISA) szakmákról szóló kutatási hálózata*.

Oslo.

- Olofsson, G. (2009). A Professziók harmadik hulláma?, *RN 19 (Professions, Európai Szociológiai Társaság*. Lisszabon.
- Parsons, T. (1939) "A szakmák és a társadalmi struktúra". *Social Forces*, 17.
- Parsons, T. (1951). *A társadalmi rendszer*. New York: Free Press.
- Parsons, T. (1954). *Essays in Sociological Theory*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1968). Szakmák, *A társadalomtudományok nemzetközi enciklopédiája*. New York: MacMillan Company & The Free Press.
- Parsons, T., & Platt, G. (1973). *Az amerikai egyetem*. Cambridge, MA: The MacMillan Company & The Free Press.
- Perkin, H. (1969). *Kulcsszakma. Az Egyetemi Tanárok Egyesületének története*. New York: Kelley Publishers.
- Perkin, H. (1990) *A szakmai társadalom felemelkedése*. London: London: Routledge.
- Powell, W., & DiMaggio, P. (1991). *Az új institucionalizmus a szervezetelemzésben*. Chicago: Chicago University press.
- Power, M. (1997). *Az auditáló társadalom*. Oxford: Oxford University Press.
- Sarewitz, D., & Nelson, R. R. (2008). Fejlődés a know-how-ban: eredete és határai. *Innovations: Technológia, kormányzás, globalizáció*, 3(1), 101-117.
- Sarfatti-Larsson, M. (1977). *A professzionalizmus felemelkedése*. Berkeley: Berkeley University Press.
- Sciulli, D. Peper az oslói RC-konferenciára200852
- Sciulli, D. (2005) "A szakmák kontinentális szociológiája ma: koncepcionális hozzájárulások". *Current Sociology*, Vol. 53, No. 6.
- Sciulli, D. (2007). A párizsi vizuális akadémia mint első prototípus szakma: A szakmák szociológiájának újragondolása. *Theory, Culture & Society*, 24(1), 35-59.

Sciulli, D., & Halley, J. A. (2009). Szakmák és Burgertum: Etimológiai hajók átvonulása, éjszakából nappalba. *Comparative Sociology*, 8, 202-246.

Scott, W. R. (2008). A tánc urai: Szakemberek mint intézményi szereplők. *Organization Studies*, 29(2), 219-219.

Siegrist, H. (2002). Professzionizáció/szakmák a történelemben. In *A társadalom- és viselkedéstudományok nemzetközi enciklopédiája*: Elsevier Science Ltd.

Svensson, L. G. (2003a) "The quest for professionalism and the dialectic of individualism and collectivism in work organizations" (A professzionizmus keresése és az individualizmus és a kollektívizmus dialektikája a munkaszervezetekben), *Knowledge, Work & Society* nr 1, 2003, 107-129.

Svensson, L. G. (2004) "Szakmák: (Red.) *Knowledge, Work & Society* Vol. 2 No. 2. (*Tudás, Munka és Társadalom*), 2004.

Svensson, L. G. (2006) "Új professzionizmus, bizalom és kompetencia: *Current Sociology* Vol. 54, No July 2006, 579-593.

Stehr, N. (1984). *Tudástársadalmak*. London: Sage.

Stehr, N. (2005). *Tudáspolitikai: A tudomány és a technológia következményeinek kormányzása*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.

Wilensky, H. (1964) "The Professionalization of everyone?" (Mindenki professzionizálódása?) *American Journal of Sociology* vol- 70 (1964). pp.137-48.

Witz, A. (1992). *Szakmák és patriarchátus*. London: London: Routledge.

**Szociológiai
munkadokumentumok
Linnaeus Egyetem**

**1. számú kiadvány
(2016)
ISSN 2002-3928**